

SÖZLÜ KÜLTÜRÜN SÖZLÜ İLETİŞİMLE HARMONİSİ: ŞAHMERAN*

Doç. Dr. Gülsüm ÇALIŞIR**
Arş. Gör. Dr. Gonca UNCÜ***

Araştırma Makalesi

Başvuru Tarihi: 28.08.2018

Kabul Tarihi: 03.10.2018

Özet

İnsanlık var olduğu günden bu yana iletişim vardır. İletişimin devamlılığı da yine insanın varoluşuyla birlikte sözlü kültür ile sağlanmıştır. İnsanlık henüz yazmayı ve teknolojiyi kullanmayı öğrenmeden, konuşmayı öğrenmiştir. En eski iletişim şeklidir sözlü iletişim. Bu anlamda sözlü iletişim ile sözlü kültür arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Aralarındaki harmoni, günümüze kadar kültürün ve iletişimin taşınmasında etken olmuştur. İnsanlığın binlerce yıllık mirası, yaşamı, deneyimleri, gelenek ve göreneklere; kısacası geçmiş, sözlü kültürün sözlü iletişimle kurulan bağı sonucunda bugüne ulaşmıştır.

Mezopotamya toprakları üzerine kurulu olan Mardin, kuruluşundan bugüne pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bu durum ona kültürel zenginlik kazandırmıştır. Söz konusu zenginlik ise dünden bugüne sözlü kültürün uzantısı olan sözlü iletişimle aktararak gelmiştir. Sözlü kültür unsurları arasında yer alan efsanelerin, mitolojilerin en güzel örneğini de Şahmeran oluşturmaktadır. Şahmeran ve Camısab/Tahmasp arasındaki aşkı anlatan efsane, sözlü kültürün en önemli örneklerinden birisini oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacını sözlü kültürün bir çıktısı olan Şahmeran efsanesinde yer verilen hikâyedeki sözlü iletişim unsurlarını göstermek oluşturmaktadır. Şahmeran efsanesinin detaylı bir şekilde incelenmesi sonucunda, adı geçen efsanede sözlü iletişim öğelerinin sıklıkla kullanıldığı belirlenmiştir. Efsanede özellikle sözlü iletişimin bir uzantısı olarak kişilerarası iletişimin varlığı dikkat çekmektedir. Çünkü efsanesinin anlatımı boyunca karşılıklı konuşmaların yer aldığı görülmektedir. Bu durum da sözlü kültürün bir ögesi olan efsanede iletişim için gerekli zeminin sözel olarak gerçekleştirildiğini göstermektedir. Bu bağlamda sözlü kültür ve sözlü iletişim arasındaki anlamlı harmoniden söz etmek mümkündür. Bu çalışmada bu durumu Mardin'e özgü Şahmeran efsanesi özelinde 1954 yılında Osgood ve Schramm'ın geliştirdiği çift yönlü iletişim modeli esas alınarak göstermek amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Efsane, Mardin, Şahmeran, Kültürel Miras, Sözlü Kültür, Sözlü İletişim

THE HARMONY OF VERBAL CULTURE AND VERBAL COMMUNICATION: ŞAHMERAN LEGEND

Abstract

There is a concept of communication throughout human history. Communication is provided by verbal culture with the presence of humankind. Humanity has yet learned to speak and learn to use technology. The oldest form of communication is verbal communication. In this sense, there is a close connection between verbal communication and verbal culture. The harmony between them has been a factor in the cultural and social movement of the day. Thousands of years of human inheritance, life, experience, tradition and customs; in short, the past, the verbal culture has reached today with the result of the link established by verbal communication.

Mardin, the city built on Mesopotamian, has been home to many civilizations since its establishment. This gave him cultural wealth. In other words, the richness of the word came from the world through verbal communication, which is an extension of the verbal culture. Şahmeran is one of the most beautiful example of mythologies among verbal culture. It is one of the most important examples of legendary, verbal culture the love between Şahmeran and Camısab / Tahmasp. The aim of this study is to show the elements of verbal communication in the story of legendary Şahmeran, which is an output of oral culture. As a result of detailed examination of the legend, it has been determined that the aforementioned

* Bu çalışma, 20-22 Nisan 2018 tarihleri arasında Mardin'de düzenlenen "3. Uluslararası Mardin Kültür ve Medeniyet Kongresi"nde sözlü bildiri olarak sunulmuş ve özet bildiriler kitabında özet şeklinde yayımlanmıştır.

**Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü Öğretim Üyesi, gulsumcalisir@gumushane.edu.tr ; gulsumcalisir@yahoo.com

*** Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon Sinema Bölümü Öğretim Elemanı, goncauncu@gmail.com

legendary verbal communication items are frequently used. In fact, the existence of interpersonal communication as an extension of verbal communication is particularly noteworthy. Because it is seen that mutual talk takes place during the narration of the legend. This shows that the ground for verbal communication is legally verbal. In this context, it is possible to talk about a meaningful harmony between verbal culture and verbal communication. In this study, it is aimed to show this situation in 1954 based on the bi-directional communication model developed by Osgood and Schramm.

Keywords: Legend Mardin, Şahmeran, Cultural Heritage, Verbal Culture, Verbal Communication

Giriş

İletişim denilen kavram, insanlığın tarihi kadar eskidir. İletişimin öznesini oluşturan insan, kendi dışındakilerle her zaman bir yakınlaşma; duyu ve düşüncelerini gerek sözlü gerekse de sözsüz şekilde karşısındakilere aktarma isteği duymuştur. Konuşma yoluyla kurulan sözlü iletişimde iletiler, sözlü kültürün etkisiyle nesiller boyunca aktarılabilme özelliğine sahiptir. Masallar, efsaneler, türküler, ninniler, maniler, atasözleri, deyimler vb. gibi halk kültürünün yansıtıcısı olan folklorik değerler, sözlü iletişimin yaygın şekilde kullanımı sonucu yüzlerce yıllık kültürel birikimin kuşaklar arasında aktarılması yoluyla günümüze kadar ulaşmıştır. Dünden bugüne taşınan söz konusu kültürel değerler, sözlü iletişim sayesinde ölümsüzleşme fırsatını bulmuştur. Böylelikle sözlü kültür ile sözlü iletişim arasında kurulan köprüler, geçmişle gelecek arasındaki bağı güçlenmesine yol açmıştır. Atalarımızdan bize kalan sözlü kültür değerleri, bizden de gelecek kuşaklara benzer şekilde sözlü kültür sayesinde aktarılarak, daha kim bilir kaç yüzyıl ilerisine taşınacaktır. Bu anlamda sözlü iletişim ve sözlü kültür arasında oluşan zengin ve güçlü bağ, aynı zamanda iki kavram arasındaki harmoninin de varlığını ortaya çıkartmıştır. Bu çalışmada, Şahmeran efsanesinde yer alan sözlü iletişimin, sözlü kültürün etkisiyle bugüne nasıl ulaştığını ve efsanede yer alan iletişim modelinin ne şekilde gerçekleştiğini göstermek amaçlanmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

İnsan; doğası, yapısı ve sosyal bir varlık olmasının sonucu iletişim kurma ihtiyacı duymaktadır. Bu bakımdan da iletişim denilen olgunun tarihini insanlığın tarihi ile birlikte düşünmek yanlış olmaz. Bu anlamda adı geçen olgunun varlığı çok eskilere kadar dayanmaktadır. Dün mağara duvarlarına çizdiği resimlerle derdini anlatmaya çalışan insan, günümüzde teknolojinin de ilerlemesi sayesinde saliseler içerisinde dünyanın diğer ucu ile iletişime geçebilme fırsatı bulmaktadır. İletişim alanında yaşanan söz konusu hızlı gelişmeler, kavramın hayatın vazgeçilmez bir parçası olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Zira insanlık her dönemde, dönemim şartlarını kullanarak iletişim kurma yolunu seçmiştir.

Geçmiş insanlık tarihine dayandırılan iletişim tanımı için Wilbur Schramm'ın 1963'te "İletişim, fizik veya ekonominin anlattığı anlamda akademik bir disiplin değil, daha ziyade birçok alanı bir kavşakta buluşturan bir disiplindir; ama o haliyle kalmıştır" tanımlaması dikkat çekmektedir (Lazar, 2009: 11). Tanımda verilen ifadelerle bakıldığında, iletişim kavramının aslında insanın ilgi alanına giren pek çok alanı kapsadığını söylemek mümkündür.

Sillars (1995) iletişimi "İletilmek istenen mesajın ilgili herkes tarafından anlaşılması amacıyla kanaat ya da düşüncenin, konuşma ve görsel araçlarla veya bunların bir arada kullanılmasıyla iletilmesi, alınması ya da değiştirilmesi" şeklinde tanımlamaktadır. İnsanların birleriyle gerçekleştirdikleri duyu, düşünce ve bilgi alışverişi olarak da bilinen iletişim (Cücenoglu, 1999), insanların yaşamı boyunca içinde buldukları bir süreçtir. Bilinçli ya da bilinçsiz şekilde gerçekleştirilen iletişim, insanların

yaşamlarını sürdürülebilir kılmak için zorunlu olarak kullandıkları bir araçtır (Mısırlı, 2007: 1).

Genel olarak literatürde iletişim kavramına ilişkin tanımlar yapılırken ağırlıklı olarak duygu, düşünce, his ve bilgilerin karşılıklı olacak şekilde paylaşılmasından ve değişiklik yaratmasından söz edilmektedir (Aranguren, 1967: 11'den aktaran Gökçe, 2001: 57). Bu anlamda iletişimin bireysel bazda gerçekleştirilen “gönderme-alma” eylemi olarak özetlenmektedir. Söz konusu bu eylemde ise duygu, düşünce hislerden oluşan bir aktarma durumu bulunmaktadır. Nitekim Aranguren (1967: 11) iletişim, günlük konuşma ve kelimenin dar anlamında bilgilerin aktarımıdır, derken; Neuburger (1970: 13) iletişim, bilgi alışverişidir ve Coenenberg (1966: 36) de iletişim, vericiden alıcıya doğru aktarılan bilgi ve haber sürecidir, (Aktaran: Gökçe, 2001: 57) diyerek adı geçen aktarma durumuna dikkat çekmektedir. Yapılan tanımlamalardan anlaşılacağı üzere iletişim denildiğinde, bir aktarım durumu ortaya çıkmaktadır.

İletişim, hayatın bir gereği olarak ortaya çıkmıştır. İletişimin gerçekleşme şekillerine bakıldığında farklı yollarla gerçekleştiğini söylemek mümkündür. İletişim türlerinden birisi olan sözlü iletişim denildiğinde, kişinin kendini ifade etmesi ve diğerlerini anladığını göstermesi için kullandığı konuşma dili anlaşılmaktadır. Konuşma, bir toplumun belli seslere yüklediği belli anlamların hafızada tutulması ve belli sırada kullanılması anlamına gelmektedir. Toplumsal olarak kabul görmüş bir anlaşma dili olan konuşmada, toplumun kurallarının diğer kuşaklara aktarılmasıyla öğretilmesi durumu da söz konusudur (İsen ve Batmaz, 2002: 173).

Uztuğ (2003: 87), sözlü iletişimin yazılmış ya da yazılmamış sözcüklerin söylenmesi ile gerçekleştiğini ve bu nedenle sese ve işitmeye dayalı bir iletişim olduğundan söz etmektedir. Bu anlamda gönderici ve alıcı arasında gerçekleşen konuşma eylemini sözlü iletişim olarak adlandırmak mümkündür.

İletişim, genellikle sözlü olarak; yani gösterge ve sembollerden oluşan dil aracılığı ile gerçekleşmektedir (Gökçe, 2009: 92). Böylelikle sözlü iletişim; kişilerin ürettikleri bilgileri birbirlerine göndermeleri, anlamlandırmaları ve konuşmaları esasına dayalı bir iletişim şeklidir. Dil, toplumsal ve kültürel birleşmenin sonucunda ortaya çıkan sembolik bir etkinliktir. Sembol ise kişilerin benzer şekilde toplumsal ve kültürel çevreleri ile etkileşimleri ile oluşan bir üründür. Sembollerin en önemli işlevi ise insanlara anlamlandırmada kolaylık sağlamasıdır. Zira dil, nesnel gerçekliği yansıtmıyorsa, kişisel tecrübe ve deneyimlerin de nesnel gerçekliği yansıtmaması beklenemez. Bireyin tecrübe ve deneyimleri, kültürde var olan kavramlar ile anlam kazanmakta ve bireyin çevresini algılamasında ve anlamlandırmasında ona kılavuzluk etmektedir (Gökçe, 2009: 102).

Zıllıoğlu (1993: 126), dil ile gerçekleştirilen eylemin bir yeti olduğunu vurgulamakta, biyolojik ve fizyolojik yönünden dolayı toplumsal ve kültürel bir değere sahip olduğundan söz etmektedir. Bu bağlamda toplumdaki bireysel ve kültürel değerler, dil ve konuşma aracılığıyla toplumsallaşmakta ve kuşaklar arasında yine aynı araçla; dil ve konuşma ile aktarılmaktadır. Bu da dilin kullanımı ile konuşmanın toplumsal ve kültürel bir nitelik kazandığı ve sözlü iletişimin vazgeçilmez ögesi olduğu anlamına gelmektedir.

İletişim gerçekleşmesi için gerekli olan dil, sembol ve göstergeler dizisinde son olarak gösterge kavramına açıklık getirmek gerekirse, Burkart'ın (1983: 54) ilgili kavramı semantik, sentaks ve pragmatik boyut olarak ele alıp, tanımladığı anlaşılmaktadır. Buna göre semantik boyut, göstergeler ile ilgili göstergelerin temsil ettikleri ile arasındaki ilişkiyi işaret etmektedir. Sentaks boyut, göstergelerin diğer göstergelerle aralarında nasıl

bir ilişki olduğunu araştırmaktadır. Başka bir deyişle imla, söz dizimi vb. gramer yapısının, kurallarının ne yönde olduğunu araştırmaktadır. Pragmatik boyut ise göstergelerle kullanıcı arasındaki ilişkinin ve göstergelerin davranışlar üzerindeki yansımaları irdelemektedir. Özetle, göstergelerin nasıl ve hangi amaçla kullanıldığı incelenmektedir (Aktaran: Gökçe, 2009: 103-104).

Dil ve konuşma unsuruna bağlı olan sözlü iletişim, toplum üyelerinin birbirleriyle öncelikle yüz yüze iletişim kurmaları şeklinde gerçekleşmektedir. Bu durumun sonucunda sözlü kültür oluşmuştur. Söz konusu ortamda kullanılan iletişim, sözlü şekilde gerçekleşmektedir. Bu ortam, yazının kullanılmasından öncesine, hatta insanın var olduğu ana kadar dayanmaktadır. Yıldırım (1991: 95) sözlü ortamı tanımlarken; toplum hayatının oluşumunda ilişkilerin yoğunlaşmasına, iletişimin belirli bir anlatım düzenine ulaşarak, kendine özgü bir içerik oluşturmaya başladığına, toplumların kendilerine ait inanç ve normlarının oluştuğu bir ortama vurgu yapmaktadır. Anlaşılacağı üzere sözlü ortamda, iletiler de sözlü şekilde aktarılmakta ve alınmaktadır. Bu aktarım kuşaktan kuşağa da geçtiği için canlı bir iletişim ortamının varlığı dikkat çekmektedir. Böylelikle inançlar, değerler, hayata dair pek çok bilgi ve deneyim, sözlü iletişim kullanılarak diğerleriyle paylaşılmaktadır.

Toplumu oluşturan kültür öğelerinin temelini sözlü kültüre dayandığını ifade etmek mümkündür. Toplumu oluşturan insanlar, kendilerine ait olan inanç, değer, tutum, görüşleri sözlü iletişim yolunu kullanarak, nesiller sonrasına aktarırlar. Bu anlamda sözlü kültür öğelerinin sözlü iletişim ile yakından bir bağı bulunmaktadır. Sözlü iletişimde, yüz yüze ve sese dayalı bir iletişim gerçekleştirildiği için bu ortama sözlü kültür ortamı denilmektedir (Çobanoğlu, 2000: 125). Bu tanımdan da anlaşıldığı gibi sözlü kültür, toplumun belleği ile yakından ilişkilidir. Toplumun bireyleri daha dışa dönük olduğu gibi aynı zamanda üretken, birleştirici ve sosyaldir. Zira kültür denilen şey, insanın yapıp, ettiği her şeydir ve bu her şeyin diğerlerine aktarılmasında hem üretkenlik hem sosyallik bir aradadır. Gürüz ve Temel Eğinli (2012: 234), Hall 1959'dan aktarımlarıyla; kültür ve iletişim kavramı arasında sıkı bir ilişki olduğuna vurgu yaparak, "kültür iletişimdir ve iletişim kültürdür" demektedir. Bu bilgilerden hareketle, iletişim ve kültür kavramlarının birbirinin yerine kullanılabileceğini de söylemek mümkündür.

Sözlü kültürün ne olduğuna dair bir diğer tanım da Goody'ye aittir (2009: 129). Ona göre sözlü kültür unsuru olarak nitelendirilen halk hikâyeleri, efsaneler, türküler, bilmeceler vb. değerlerin toplumun kültürünü oluşturmak adına kuşaktan kuşağa sözlü şekilde aktarılmasıyla gerçekleşmekte ve kültürün sürekliliğine yardımcı olmaktadır. Ong (2003: 50) da, toplumun ortak malı olan sözlü kültürün bilinen kalıpların tekrarlanması ve toplumsal bellekte kuşaklararası aktarımla yüzyıllarca var olduğundan söz etmektedir. Söz konusu aktarımda toplumu oluşturan bireylerin birikimleri, zaman içinde hem gelişmekte hem de zenginleşmektedir. Bu da sözlü kültürün içinde yer alan öğelerin çoğalması ve zenginleşmesi anlamına gelmektedir. Adı geçen sözlü kültür ile topluma ait davranış, tutum, norm, inanç ve değerlerin kuşaklar arasındaki aktarımı anlaşılmaktadır. Bu ifadelerden yola çıkarak, sözlü kültürün yaşayan ve aktif bir kültür olduğundan söz etmek mümkündür.

"Sözlü ve Yazılı Kültür" adlı çalışmasında Ong (2003: 87), sözlü kültürün birleştirici ve paylaşımcı yönüne şu şekilde dikkat çekmektedir:

"Sözlü kültür; kişiliği, belli açılardan okuryazar kişiliğinden daha az içine kapalı, dış dünyaya ve topluma daha açık kılar. Sözlü iletişim, insanları birleştirir. Yazı ve okuma ise kişinin tek başına yaptığı ve kendi iç dünyasına döndüğü eylemlerdir. Derste

öğretmen konuşurken öğrenciler güçlü bir bütündür, öğrencilerin birlik duygusu güçlüdür; ancak öğrenciler kitaplarına dönüp tek başlarına bir metin okumaya başlayınca bu birlik dağılır. Çünkü herkes kendi kişisel dünyasına girer.”

İletişim kurma isteği, insanlığın doğuşundan gelen bir özelliğidir. Bu anlamda iletişim, “paylaşmak”tır, demek mümkündür. Mutluluklarımızı, hüznümüzü; kısacası insan olmanın gereği bize ait olan tüm duyguları diğerleriyle paylaşarak, sevincimize ve acımıza onları ortak etmek isteriz. Biliriz ki sevinç, mutluluk, acı ve üzüntü ile ilgili her ne varsa ancak paylaşılarak anlam kazanır. Böyle bir düşünce, bizleri iletişim kurma konusunda yüreklendirir. İnsanlık geçmişten günümüze adı geçen duygularını sadece konuşarak paylaşımına açmamıştır. Söz konusu paylaşımın gerçekleşmesinde, kişilerin birbirleriyle iletişim kurmalarına katkı sağlayan başka unsurlar da olmuştur. Bunlar arasında dünden bugüne aktararak gelen sözlü kültürün önemli aktörlerinden olan folklorik değerlerimiz dikkat çekmektedir. Kişilerarasında bir iletişim ortamının kurulmasında, iletişimin zenginleştirilmesinde ve nesiller boyunca aktararak kalıcı kılınmasında bu tür folklorik değerler etkili olmuştur.

Türküler, ninniler, atasözleri, maniler, efsaneler, masallar, mitler vb. folklorik değerler, bir toplumun kültürel birikimlerinin dün ve bugün arasında kurduğu paha biçilemez bir köprü görevi görmektedir. Adı geçen değerler, nesilden nesile birçok kültürel değer, ananın ve sözün aktarılmasına vesile olmuş ve kişilerarası iletişimde etkili şekilde kullanılmıştır.

Sözlü kültürde toplumun ortak malı olan kültürel değerler ve deneyimler, toplumun belleğine yerleşerek, pekiştirilmektedir (Ong, 2003: 51). Bu yönüyle bakıldığında sözlü kültür ürünleri, toplumun belleğinde sözlü iletişim aracılığıyla yer etmekte ve nesiller arasında aktarımı sağlanmaktadır. Bu nedenle sözlü kültür ürünleri toplumun belleğinde; yani hafızasında en iyi şekilde muhafaza edilmekte, dünden bugüne sözlü iletişim yoluyla ulaşmaktadır.

Sözlü iletişimin varlık göstermesinin sonucunda ortaya çıkan sözlü kültür ile arasındaki harmoni, aynı zamanda söz edilen iki olgu arasında sıkı bir bağ oluşmasına da yol açmıştır. Kültürel değerlerin dünle bugün arasında aktarılmasına yardımcı olan sözlü iletişim, böylelikle sözlü kültürün yansıtıcısı olarak görev görmüştür. Bu çalışmada da sözlü iletişim ve sözlü kültür arasında nasıl bir bağ kurulduğu ve sözlü kültürün, kültürel taşıyıcılık görevini nasıl gerçekleştirdiği Mardin’in kültürel değerleri arasında çok önemli bir yere sahip olan “Şahmeran” efsanesi üzerinden aktarılmaya çalışılmıştır.

Literatürde efsane, inanılması mümkün olmayan tuhaflikları içinde barındıran anlatılar, yalan ve boş sözler olarak açıklandığı görülmektedir. Fakat günümüze kadar gelen süreçte kelimeye kültürel yapının etkisiyle farklı anlamlar da yüklenmiştir (Aslan, 2012: 82). Türk Dil Kurumu’nun çevrimiçi sözlüğünde ise efsane; eski çağlardan beri söylene gelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâye, söylence olarak tanımlanmaktadır (<http://tdk.gov.tr>). Sakaoğlu (1980: 5) ise efsane tanımında ön plana çıkan noktaları; kişi, yer ve olayları konu alan anlatımlar; anlatılan olayların inandırıcılığının bulunması; çoğunlukla olağanüstü durumların varlığı; kısa ve konuşma biçiminde anlatılması şeklinde özetlemiştir.

Bu çalışmada literatür bilgisi olarak aktarılan ve yukarıda detayları verilen iletişim, kişilerarası iletişim, sözlü iletişim, sözlü kültür, efsane gibi kavramsal bilgilerden yola çıkılarak, sözlü kültür unsurlarının sözlü iletişimle nasıl var olduğu, içinde hayat bulduğu toplumun kültürel değerlerinin aktarılmasında ne şekilde yol gösterici olduğu, geçmişle

günümüz arasında kültür elçiliği görevi üstlenen bir değer olarak kabul gören “Şahmeran” efsanesi özelinde açıklanmaya çalışılmıştır.

2. Yöntem

Çalışmada Mardin’de dünden bugüne anlatılagelen ve sözlü kültürün en önemli örneklerinden birisi olan “Şahmeran”, efsanesinde kullanılan iletişim modelinin ne şekilde gerçekleştiğini göstermek amaçlanmıştır. Sözlü kültürün bir yansıtıcı olarak görev gören efsaneler, kuşaktan kuşağa dil ve konuşma yoluyla aktarılarak, sözlü kültüre katkı sağlamaktadır. Söz konusu efsanede gerçekleşen iletişim modeli açıklanırken, literatürde yer verilen bilgiler dikkate alınmıştır. Buna göre adı geçen efsanede kullanılan iletişim modeli, 1954 yılında Osgood ve Schramm tarafından geliştirilen çift yönlü iletişim modeli üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

Osgood ve Schramm modeli, dairesel bir model olarak tanımlanmaktadır. Bu modelde, iletişim sürecinde temel rol oynayan öğelerin davranışları önemlidir. Modelde taşıyıcıdan ve alıcıdan söz edilememesine rağmen, farklı işlevler farklı şekilde yerine getirilmektedir. Söz konusu modelde işlevsel olan bölümler, eşit olacak şekilde gösterilmekte ve aynı işlevleri gerçekleştirmektedir. Modelde yorumlayıcı, kodaçıcı ve kodlayıcı kavramlarından söz edilmektedir. Başka bir deyişle; kodlama işlevi, taşıyıcı araçta, kodaçma eylemi ise alıcıda benzer bir işleve sahip olmaktadır. Bu model ile Laswell’in 1945 yılında tanımladığı “tek yönlü/doğrusal iletişim süreci”nin açıkça yıkıldığı anlaşılmaktadır. Böylelikle iletişimin karşılıklı şekilde gerçekleştiğini açıklayan “çift yönlü iletişim” kavramının temeli bu model ile atılmıştır. Zira model özellikle kişilerarası iletişimin ne olduğunu tanımlamakta yol gösterici olmaktadır (Mc Quail ve Windahl, 1994: 25). Çünkü modelde geribildirim unsuru bulunmaktadır. Geribildirim; mesajların algılanması ve yorumlanması hakkında bilgiler vermektedir. Alıcı, kendisine iletilen mesajı almakta, kod açımı yapmakta, yorumlamakta ve tepkisi kodlayarak göndermektedir. Böylelikle iletişim, kişilerarası iletişim esasına dayalı olan çift yönlü şekilde gerçekleşmektedir (Schramm, 1954: 3-26’ dan aktaran: Gürüz ve Temel Eğinli, 2012: 40).

Çift yönlü iletişim modeli; kaynak ve alıcı arasında gerçekleşmektedir. Bu tür iletişim söz konusu olduğunda kaynak ve alıcı arasında gerçekleşen iletişime geribildirim unsuru eklenmektedir. Böylece iletişim, karşılıklı şekilde gerçekleşmektedir. Yani kaynak, alıcı; alıcı da kaynak olabilmekte ve duygu, düşünce ve pek çok şey, karşılıklı şekilde aktarılabilir. Bu durum kişilerarası iletişimin varlığını akla getirmektedir. Zira adı geçen iletişimde de kaynak ve alıcı arasında gerçekleşen çift yönlü bir iletişim bulunmakta ve kaynağın alıcı, alıcının da kaynak olmasına izin veren bir durum ortaya çıkmaktadır (Gürüz ve Temel Eğinli, 2012: 50). Kısacası; bu tür iletişim şeklinde karşılıklılık esası bulunmaktadır. Bu durum, kaynak ve alıcı konumundaki kişilerin birbirlerinin iletilerine duyarsız kalmayıp, kendi zihinlerinde belli bir anlamlandırma süreci yaşadıkları anlamına gelmektedir. Zira bu süreç sonrasında geribildirim denilen unsur ortaya çıkmakta ve iletişimin çift yönlü şekilde gerçekleşmesine olanak tanınmaktadır.

Kişilerarası iletişimde kaynak da hedef de insanlardan oluşmaktadır. Bu tür iletişim, anlamların anlaşılması ve paylaşılması sürecidir. Bu iletişim sürecinde kişilerin bilgi ya da sembol üretmek, ürettiklerini karşılıklı olacak şekilde aktarması ve yorumlanması anlaşılmaktadır. Zira kişilerarası iletişimde söz konusu olduğunda insanlar birbirleriyle ilişkiler kurar, bu ilişkileri geliştirir, sonrasında da bitirir. Ayrıca bu iletişim türünde insanlar sorunlar çözer, birtakım görevleri yerine getirir, kendilerinin ve toplumun diğer üyelerinin gereksinimlerini karşılarlar. Böylece kaynağın da alıcının da insan olduğu ve karşılıklı şekilde gerçekleşen bu tür iletişimde, aynı mekânda olma zorunluluğu, mesajların

çift taraflı gönderilip alınması ve mesaj alışverişinin sözlü ve sözsüz şekilde gerçekleştirilerek, yüz yüze yapılan bir iletişim ortamına ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır (Erdoğan, 2009: 3; Mutlu, 1998: 208). İletişimin sözü edildiği gibi yüz yüze olacak şekilde gerçekleşmesi, kişilerarası iletişimde sosyal etkileşimin önemini ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir. Böylelikle kişilerarası iletişim, kaynak ve gönderici unsurlarına bağlı olarak gerçekleşen ve bu ikisi arasındaki zaman ve mekân birliğinin sağlanması ile ortaya çıkan iletişimin sonucunda da sosyal etkileşim oluşmaktadır (Uztuğ, 2003: 47). Kaya da (2015: 5), kişilerarası iletişimi tanımlarken; iletişimde en az iki kişi olduğundan, iletişimin tek yönlü değil çift yönlü-karşılıklı olduğundan, hem psikolojik hem de sosyo-kültürel bir olgu ve süreç olduğundan, iletişimin bilgi-duygu-düşünce ve yaşantıların paylaşımı olduğundan söz etmektedir.

Özetle kişilerarası iletişimin temelinde süreklilik, değişim ve devingenlik bulunmaktadır. Böylelikle bir süreç durumu ortaya çıkmaktadır. Adı geçen süreçte iletişimi etkileyecek olan bireyin bilişsel, duygusal ve davranışsal özellikleri, kişiliği, inançları, değerleri, sahip olduğu kültürel kodlar bu süreci zenginleştirmekte veya fakirleştirmektedir. Ek olarak iletişimin gerçekleşmesi sırasında en az iki kişinin varlığı ve iletilerin karşılıklı olacak şekilde gönderilmesi, alınması, kodlanması, kodaçımının yapılarak yorumlanması ve geribildirim durumu söz konusudur (Çubukçu, 2006; Hartley, 2010; Gürüz ve Temel Eğinli, 2012).

Literatür incelendiğinde Osgood ve Schramm modeli baz alınarak yapılan Çalışır (2016)'ın "İletişim Boyutuyla Efsaneler: Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir İnceleme" başlıklı çalışması dikkat çekmektedir. Adı geçen çalışmada Erzincan iline özgü olarak anlatılagelen "Hıdır Abdal Sultan" adlı efsanesi üzerinden kişilerarası iletişimin temelini oluşturan çift yönlü iletişimin ne şekilde gerçekleştirildiği anlatılmıştır. Bu yönüyle bakıldığında bu çalışmada da Mardin ilinde sözlü kültür aracılığıyla dünden bugüne aktarılan "Şahmeran" efsanesinin anlatımında yer alan iletişim modelinin ne şekilde gerçekleştiği Osgood ve Schramm modeli ışığında açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda modelin kişilerarası iletişim yönüyle açıklanmasında Çalışır'ın (2016) ilgili çalışması yol gösterici olmuştur.

Şahmeran efsanesi, farklı yerlerde farklı şekilde anlatılmaktadır. Bu çalışmada incelemesi yapılan adı geçen efsane, iki farklı anlatıya göre değerlendirilmiştir. Söz konusu efsane öncelikle Alp'in (2017: 50-55) "Efsanelerden Masallara" başlıklı çalışmasında aktarılan şekliyle incelenmiştir. Bu kaynağın seçilme nedeni ise en güncel kaynak olarak bu kaynağa ulaşılmış olmasıdır. İkinci olarak da halk arasında anlatılan biçimiyle ilgili efsane, iletişim boyutuna bakılarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Halk arasında anlatılan boyutunun incelenmesindeki amaç da burada karşılıklı iletişim modelinin daha fazla kullanılmasından dolayıdır. Buna göre adı geçen efsanenin içeriği aşağıda ilk önce Alp'in (2017: 54-55) aktardığı şekliyle verilmiştir. Sonrasında da halk arasında anlatılan anonim şekliyle desenlenmiştir. Her ikisi arasında bazı konularda anlatım farklılıkları olsa da öz itibarıyla efsane içeriği aynıdır. Çalışmada öncelikle efsane metin olarak aktarılmış, sonrasında da anlatı içinde yer alan iletişim unsurları değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

3. Bulgular ve Yorum

- Şahmeran Efsanesi

Şahmeran efsanesini Alp (2017: 54-55) eserinde şu şekilde anlatmıştır:

"Camısab (ya da Camısan) arkadaşları ile avlanmaya çıkmıştır. Uzun bir günün ardından hiçbir şey avlayamamış; ancak ormanın derinliklerine kadar gitmiş

bulunmuşlardır. Burada içi bal dolu bir kuyu bulup çok sevinirler. Aralarından iki kişi hemen şehre gidip, balı çıkarmak için zembiller ve kovalar getirir. Kuyudan bal alıp, küplere ve zembillere doldururlar. Derken bir süre sonra birinin kuyunun içine inip kovaları bal ile doldurup, yukarı göndermesi gerekir. Bunun için Camısab seçilir ve kuyuya sarkıtılır. Kovaları doldurup yukarı gönderen zavallı Camısab, kendini bekleyen kaderden habersizdir. Son kovayı da doldurup yukarı gönderdikten sonra, arkadaşlarından ipi geri sarkıtılmalarını ve kendisini yukarı çekmelerini ister. Lâkin arkadaşları, balı onunla paylaşmak istemedikleri için Camısab'ı kuyuda bırakıp, çıkarılan bütün bal ile kaçarak ona ihanet ederler. Camısab, çaresizce derin bir sessizlikte günlerce bekler, tâ ki kuyunun duvarında bulduğu bir deliğin içinden gelen seslere dikkat kesilinceye kadar. O küçük deliği genişletip içine bakmak isterken, yüzlerce yılın o delikten kuyuya sızar ve Camısab'ı alıp o delikten içeri sokarak tüm yılanların şahı, kraliçesi olan Şahmeran'ın yanına götürürler. Kolları ve bacakları yılanlardan oluşan devasa bir yılan olarak tasvir edilen Şahmeran, Âdemoğlu diye hitap ettiği Camısab'a burada ne aradığını sorar. O da başından geçenleri ve arkadaşlarının ihanetini anlatır. Şahmeran, Hz. Âdem'e olan saygısı ve korkusundan dolayı onu öldürmeye kıyamaz; ama yılanlarını beslediği sihirli kuyunun balını bitirdiği için de ona kızar. İnsanoğluna güvenmediği için Camısab'ın artık burada kendileri ile birlikte yaşayacağını söyler. Camısab ne kadar yalvarsa da nafiye... Kraliçe, Âdemoğlu'nun yerini ifşa edeceğinden korktuğu için bunu kabul etmez. Aradan günler, haftalar, aylar ve yıllar geçer. Camısab artık isyan eder. Ya kendisini öldürmelerini ya da serbest bırakmalarını ister. Bu karanlık ve insansız yere daha fazla dayanamayacağını söyleyip, yine Şahmeran'a yalvarır. Şahmeran, onun bu haline acır ve bir şartla onu bırakacağını söyler: Yerini kimseye ifşa etmeyecek ve bir daha buraya dönmeyecektir. Para ve pul vaatleriyle aklı çelinmesin diye de ona yüklü miktarda değerli taş ve altın vererek gitmesine izin verir. Camısab, aldığı bu hediyeler ve orada edindiği bilgiler sayesinde ülkesinde kısa sürede hali vakti yerinde bir adam olur. Her şey çok güzel giderken, bir gün çarşıda tellalların sesini duyar. Halka duyurdukları haber, Camısab'a ihanetin kapısını aralayan şeydir. Kral hastadır ve hastalığının tek çaresi, tüm dertlerin dermanı olan Şahmeran etidir. Bu yaratığın yerini gösterene, kral kızını verecek, onu başvezir yapacak ve ölümünden sonra da kral olmasını sağlayacaktır. Camısab kibir ve hırsına yenik düşer, saraya giderek, Şahmeran'ın yerini bildiğini söyler. Yanına büyücüler ve askerler verilen Camısab, kuyunun olduğu yere vardığında büyücüler, büyüdü dualar ve danslarla Şahmeran'ın kuyudan çıkmasını sağlarlar. Kuyudan çıkan bu canlıyı zapt etmek zor gibi görünse de Şahmeran direnmez, teslim olur. Camısab'ın kulağına da şunları fısıldar: 'Arkadaşların nasıl sana ihanet ettilerse, sen de bana ettin ey Âdemoğlu! Ama unutma ki senin kralın da bir Âdemoğlu ve sana ihanet edecek, iyileştiğinde seni öldürecektir. Bunun için ona beni sunarken sen kuyruğumdan bir parça kes ve ye, benim kuyruğum zehirsizdir. Ona da başımdan bir parça ver ki o zehirlidir. O zaman o ölecek ve sen ülkenin başına hükümdar olacaksın.' Şahmeran'ın celladı olan Camısab'a bu bilgiyi vermesi onu hem derinden üzmüş, hem de sevindirmiştir. Kralın sarayına vardıklarında, kral önce Camısab'ın Şahmeran'ın etinden yemesini ister. Camısab da Şahmeran'ın kendisine söylediği şeyleri hatırlar ve kuyruğundan bir parça yer. Başından bir parçayı krala uzatır ve kral da yer. Bundan sonra olanlar ilginçtir. Zira hem kral hem de Camısab ölürler. Çünkü Şahmeran Camısab'tan intikam almış, kendi celladını da öldürmüştür. Mardin çarşılarında bakırcılar ve cam altı boyama ustaları, Şahmeran karakterini, başı kadın ve boynuzlu; gövdesi, ayakları ve kuyruğunu ise yılan olarak resmederler. Şahmeran'ın böyle resmedilmesinin nedeni, insanlara kendi ihanetlerini ve ikiyüzlülüklerini anımsatmasıdır. Böylece, insanlar Şahmeran'a her baktıklarında ihaneti, kötülüğü ve beraberinde getirdiği ölümü hatırlayacak ve ders alacaklardır."

Yukarıda anlatılan Şahmeran efsanesinde metin içinde doğrudan karşılıklı konuşmalara rastlanmamaktadır. Ancak metin dikkatli şekilde incelendiğinde konuşmaların varlığı dikkat çekmektedir. Konuşmanın oluşabilmesi için gerekli olan kaynak, alıcı, mesaj, kanal, geribildirim, kodlama gibi kavramlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kavramlar aynı zamanda kişilerarası iletişimde, iletişimin karşılıklı; yani çift yönlü gerçekleştiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu nedenle efsanede geçen karşılıklı konuşmaları daha

anlaşılır hale getireceği için öncelikle adı geçen kavramların açıklamasını yapmak uygun olacaktır.

Yukarıda çift yönlü iletişim ortamı için gerekli olan kaynak, alıcı, mesaj/ileti ve geribildirim unsurlarının ne anlama geldiğini ise kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür:

Kaynak: İletişimi başlatandır. Mesajı karşıdakine semboller kullanarak gönderen ve oluşturandır. Böylece kaynak bir insan olabileceği gibi bir kurum, kuruluş, örgüt, televizyon, vb. de olabilir (Telman ve Ünsal, 2009: 29). *Mesaj:* Kaynağın aktarmak istediği duygu, düşünce, bilgi vb. ifadelerdir. Kaynak ve alıcı arasında sürekli bir mesaj gönderimi ve alımı süreci olduğu için aralarında bir ilişki oluşmaktadır (Telman ve Ünsal, 2009: 30). *Kodlama:* Kaynağın göndermek istediği mesajları sembollere çevirerek, sinyaller halinde kodlamasıdır. Kodlamalar olmadan, duygu, düşünce, bilgi vb. gönderilmesi ve bunların anlamlandırılmasından söz edilemez (Telman ve Ünsal, 2009: 29). *Araç/Kanal:* Mesajın kaynaktan çıktıktan sonra alıcıya gidene kadar geçtiği ortamlardır. Etkili bir iletişimin oluşabilmesi için kullanılan araç/kanalın gönderilen mesaja uygun olması beklenmektedir (Telman ve Ünsal, 2009: 32). *Alıcı:* Kaynağın gönderdiği mesajları almasını istediğidir. Alıcının işlevi, gönderilen mesajı algıladığını ve anladığını kendisine ulaşan sinyali yeniden yapılandırarak, göstermesidir (Telman ve Ünsal, 2009: 33). *Geribildirim:* İletişim sürecinde alıcının kaynağa gösterdiği tepki önemlidir. Söz konusu tepki, geribildirim olarak yorumlanmaktadır. Bu anlamda geribildirim, kaynağın gönderdiği mesajdaki anlamı alıcının algılayıp algılamadığı, algılamışsa tepkisinin ne olduğu hakkındaki bilgi edinme sürecidir (Telman ve Ünsal, 2009: 34).

Şahmeran efsanesinin yukarıda anlatıldığı bölümünde karşılıklı, çift yönlü iletişim modelini gösterir ifadeler aşağıda sunulduğu şekliyledir: *“Kovaları doldurup yukarı gönderen zavallı Camısab, kendini bekleyen kaderden habersizdir. Son kovayı da doldurup yukarı gönderdikten sonra, arkadaşlarından ipi geri sarkıtmalarını ve kendisini yukarı çekmelerini ister.”* Bu ifadeden Camısab ve arkadaşları arasında karşılıklı bir konuşma geçtiği, Camısab’ın arkadaşlarından kendisini kuyudan çıkartmak için yukarıya çekmesini istemesinden anlaşılmaktadır.

“Kolları ve bacakları yılandan oluşan devasa bir yılan olarak tasvir edilen Şahmeran, Âdemoğlu diye hitap ettiği Camısab’a burada ne aradığını sorar. O da başından geçenleri ve arkadaşlarının ihanetini anlatır.” Bu ifadede Şahmeran ve Camısab arasındaki konuşma, Şahmeran’ın Camısab’a “Âdemoğlu” diyerek hitap etmesi ile başlamakta, “Burada ne arıyorsun?” şeklindeki soruyu yöneltmesi ile devam etmekte ve Camısab’ın da başından geçenleri anlatması ile gerçekleşmektedir. Bu yönüyle bu konuşmada çift yönlü bir iletişim ortamının yaratıldığı sonucuna varılmaktadır.

Şahmeran ve Camısab arasında gerçekleşen bir diğer konuşma da *“Şahmeran, onun bu haline acır ve bir şartla onu bırakacağını söyler: Yerini kimseye ifşa etmeyecek ve bir daha buraya dönmeyecektir. Para ve pul vaatleriyle aklı çelinmesin diye de ona yüklü miktarda değerli taş ve altın vererek gitmesine izin verir”* ifadelerinden anlaşılmaktadır. Zira bu ifadelerde Şahmeran, Camısab’ı kendi yerini kimselere söylememesi şartıyla serbest bıraktığı bilgisi dikkat çekmektedir. Anlaşılacağı gibi burada da karşılıklılık esasına dayalı bir iletişim varlığı söz konusudur. Yani kaynak konumunda olan Şahmeran ve alıcı konumunda olan Camısab arasında iletilerin karşılıklı şekilde gönderilmesi ile alınması süreci ve bu sürecin yeni konuşmaları beraberinde getirmesi durumu bulunmaktadır.

Efsanede çift yönlü iletişimin gösterildiği bir diğer ifade de *“Kuyudan çıkan bu canlıyı zapt etmek zor gibi görünse de Şahmeran direnmez, teslim olur. Camısab’ın*

kulağına da şunları fısıldar: ‘Arkadaşların nasıl sana ihanet ettilerse, sen de bana ettin ey Âdemoğlu! Ama unutma ki senin kralın da bir Âdemoğlu ve sana ihanet edecek, iyileştiğinde seni öldürecek. Bunun için ona beni sunarken sen kuyruğumdan bir parça kes ve ye, benim kuyruğum zehirsizdir. Ona da başımdan bir parça ver ki o zehirlidir. O zaman o ölecek ve sen ülkenin başına hükümdar olacaksın’ şeklinde verilmektedir. Görüldüğü gibi Şahmeran, Camısab’ı bundan sonra başına neler gelebileceği konusunda onu uyarmaktadır.

Efsanede adı geçen Kral’a ait sözler de *“Kral önce Camısab’ın Şahmeran’ın etinden yemesini ister”* şeklinde verilmektedir. Bu durumda konuşma Kral ve Camısab arasında geçmeye başlamıştır. Camısab’ın bir önceki konuşmada Şahmeran’ın kendisine söylediği sözleri zihninde kodlaması ve bunun sonucunda sözleri anlamlandırarak, bir davranış sergilemesi; yani geribildirimde bulunması da *“Camısab da Şahmeran’ın kendisine söylediği şeyleri hatırlar ve kuyruğundan bir parça yer. Başından bir parçayı krala uzatır ve kral da yer. Bundan sonra olanlar ilginçtir. Zira hem kral hem de Camısab ölürlür. Çünkü Şahmeran Camısab’tan intikam almış, kendi celladını da öldürmüştür”* ifadesiyle aktarılmaktadır.

Verilen ifadelerden anlaşılacağı üzere, efsane boyunca Şahmeran, Camısab’ın kaynak ve alıcı konumunda olduğu görülmektedir. İkili arasındaki konuşmalarda çift yönlü iletişim için gerekli olan geribildirim unsurunun, kodlanan düşüncelerin anlamlı hale getirilerek, yeni sözler söylenmesiyle gerçekleştiği ve böylelikle de karşılıklı konuşmanın kişilerarası iletişim anlamına gelecek şekilde sürekli hale geldiği anlaşılmaktadır. Söz konusu iletişim modeliyle sözlü iletişim gerçekleşmiş olmakta, bunun yanı sıra da adı geçen olayın efsaneleşip günümüze kadar ulaşması ile de sözlü kültür ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda bu efsanede yer alan karşılıklı konuşmaların varlığı ile sözlü iletişim ve sözlü kültür arasında bir bağ kurulabileceğinden söz etmek mümkündür. Zira anlatılanlar ışığında iki kavram arasındaki etkileşim dikkat çekmektedir.

Adı geçen efsanenin Mardin yöresinde halk arasındaki anlatılış (anonim olarak dünden bugüne gelen) şekli ise şöyledir:

“Evvel zamandan, Mezopotamya topraklarında doğmuş bir efsane Şahmeran. Efsane yüzyıllardan beri anlatılagelmiş çeşitli coğrafyalarda. Özellikle yılanlık bir bölge olan Mardin’de.

Tahmasp isminde uzun boylu, geniş omuzlu, esmer tenli, çok yakışıklı bir genç yaşarmış zamanın durduğu Mardin şehrinde. Binlerce yılanın yaşadığı bir mağaraya yanlışlıkla girmiş Tahmasp. Mağaranın içi o kadar karanlık ki hiçbir şey göremiyormuş, yalnızca etrafında dolanan yaratıkların sesini duyuyormuş. Çaresizlik içinde beklerken bir ışık huzmesi belirmiş. Işık huzmesi kendisine yaklaştıkça gözleri kamaşan Tahmasp, ellerini gözlerine siper ederek etrafında gezinen yaratıkların ne olduğuna baktığında uzun, kısası, yeşili, siyahı ile envai çeşitte binlerce yılanın çevresini sarmış olduğunu fark etmiş. Yılanların hepsi kafalarını kaldırmış, gelen ışık huzmesine doğru bakıyorlarmış. Tahmasp da onların baktığı yöne doğru bakınca birden dona kalmış. Çünkü Tahmasp, bu zifiri karanlık mağaranın içinde hayatında gördüğü en güzel kadının yüzünü görmüş birden. Ona doğru daha dikkatli bakınca belden aşağısının yılan olduğunu fark etmiş. Kadın ona doğru ilerliyormuş. Tam karşısında durmuş, gülümseyerek elini ona doğru uzatmış ve demiş ki: ‘Korkma benden Tahmasp. Ben yılanlar ülkesinin kraliçesi Şahmeranım. Benden sana zarar gelmez. Ben dünya düzeni kurulmaya başladığı andan beri vardım. Krallığıma hoş geldin. Bundan böyle benim misafirimsin. Şimdi yat ve dinlen. Sonra seninle uzun uzun konuşuruz.’ Şahmeran bunları söyledikten sonra geldiği yoldan geri gitmiş. Tahmasp, gördükleri karşısında yaşadığı dehşeti ve şaşkınlığı üzerinden atmaya çalışarak, olduğu yerde kıvrılıp uyumuş. Ertesi sabah uyandığında Şahmeran’ı karşısında mükellef bir sofranın başında otururken bulmuş. Tahmasp’ı kahvaltıda davet etmiş Şahmeran. O ise gözlerini Şahmeran’dan

alamıyormuş. Şahmeran da ona bakıyormuş, kendinden geçmiş bir halde. ‘Bak Tahmasp, ben insanlığın bütün tarihini biliyorum. İstersen sana anlatayım.’ demiş ve günlerce anlatmış. Bu sohbetler sırasında Tahmasp ve Şahmeran arasında tarihin en soylu aşklarından birisi başlamış. Gel zaman git zaman Şahmeran’ın anlatacağı bir şey kalmamış. Tahmasp da anasını ve yeryüzünü özlemeye başlamış. Bir gün Tahmasp dayanamamış ve düşüncesini Şahmeran’a söylemiş. Sevdiğinin kendisinden sıkıldığını ve artık gitmek istediğini duyunca önceleri kesin bir dille reddetmiş Şahmeran. Ancak günler geçip Tahmasp’ın üzüntüsünden eriyip bittiğini görünce dayanamamış ve ona şöyle demiş: ‘Ey Tahmasp, beni iyi dinle. Sözlerime iyi kulak ver. Biliyorum, gitmene izin verirsem sen de bana ihanet edeceksin ve yerimi diğer insanlara söyleyeceksin. Ancak bu topraklarda aşklar ölümüdür. Seni çok sevdiğimden dolayı üzülmene dayanamıyorum. Bu sebeple gitmene izin veriyorum. Ancak bana bir söz vermeni istiyorum. Ne sebeple olursa olsun, başka insanlarla beraber suya girme.’ Tahmasp, sevinçle Şahmeran’a sarılmış ve ona asla ihanet etmeyeceğine dair yeminler etmiş. Tahmasp, mağaradan çıktıktan sonra bir köye yerleşmiş ve marangozluk yapmaya başlamış. Arada sırada da gizlice mağaraya giderek, Şahmeran’ı ziyaret ediyormuş. Ancak bu mutlu günler uzun sürmemiş. Tahmasp’ın yaşadığı ülkenin kralı bir gün amansız bir hastalığa yakalanmış. Ülkenin bütün hekimleri gelmiş; ama kralın hastalığına çare olamamışlar. Kralın kötü kalpli bir veziri varmış. Vezir her seferinde krala hastalığının tek çaresinin Şahmeran’da olduğunu söylüyormuş. Onun etinden bir parça yemesinin kralın hastalığının dermanı olacağını kralın kafasına sokmuş. Kral da Şahmeran’ın bir an önce bulunmasını emretmiş. Bütün ülkede Şahmeran aranmış. Sonunda bilge bir adam, bütün insanların gruplar halinde hamamlara ve nehirlere sokulmasını önermiş. Böylece Şahmeran’ın yerini bilen varsa, onu bulabileceklerini söylemiş. Vezir de ülkedeki herkesi hamamlara sokmaya başlamış. Askerle Tahmasp’ın yaşadığı köye de gelmişler ve herkesi toplayarak, bir hamama götürmüşler. Tahmasp, Şahmeran’a verdiği sözü hatırlayarak önce gitmek istememiş. Ancak askerler onu zorla içeri sokmuşlar. Tahmasp, hamama girdikten sonra herkesin gözünün üzerine dikildiğini fark etmiş. Kendisine bakınca bütün vücudunun yılanlarınki gibi pullarla kaplandığını görmüş. Askerle hemen Tahmasp’ı yakalayarak, vezirin huzuruna getirmişler. Kötü kalpli vezirin amacı kralı iyileştirmek falan değilmiş. Şahmeran’ı yakalayarak, dünyanın bütün sırlarına sahip olmak istiyormuş. Tahmasp’a günlerce işkence yaptıktan sonra Şahmeran’ın yerini söyletmiş. Askerle gidip Tahmasp’ın söylediği yerde mağarayı bulmuşlar ve Şahmeran’ı oradan çıkarıp, saraya getirmişler. Şahmeran ve Tahmasp, kralın huzurunda karşı karşıya gelmişler. Şahmeran üzüntülü ve utanç dolu Tahmasp’a dönerek; ‘Ey sevdiğim üzülmeye. Biliyorum ki sen bana kendi canın için ihanet etmedin; ama ben de sana dememiş miydim bu topraklarda aşklar ölümüdür diye. Bak şimdi anladın mı? Sen üzülmeye ne olur!’ Tahmasp, Şahmeran’ın bu sözleri üzerine daha da utanmış. Şahmeran sözlerine şöyle devam etmiş: ‘Şimdi size sırrımı vereceğim. Kim ki benim kuyruğumdan bir parça koparıp yerse o, bütün dünyanın sırrına ve gizemine vakıf olacak. Her kim ki benim kafamdan bir parça koparıp yerse o da o anda öte dünyayı boylayacak.’ Şahmeran daha sözlerini tamamlamadan kötü kalpli vezir elinde kocaman kılıcı ile atılıp Şahmeran’ın bedenini iki parçaya ayırmıştır. Ve kuyruğundan bir parça koparmış, Tahmasp da duyduğu acı ve utancın etkisi ile fırlayıp oracıkta ölmek için sevdiğinin, Şahmeran’ın kafasından bir parça ısırıp almış. Kötü kalpli vezir kuyruktan kopardığı parçayı ağzına atar atmaz oracıkta ölmüş. Tahmasp’a ise hiçbir şey olmamış. Ancak Tahmasp, sevdiğini kaybetmenin acısına dayanamamış ve kendisini dışarıya atmış ve dağ, bayır, ülke ülke dolaşmaya başlamış.”

Halk arasında anlatılan efsanenin bu şekilde verilen karşılıklı konuşma ifadeleri ise şu şekildedir:

“... Kadın ona doğru ilerliyormuş. Tam karşısında durmuş, gülümseyerek elini ona doğru uzatmış ve demiş ki: ‘Korkma benden Tahmasp. Ben yılanlar ülkesinin kraliçesi Şahmeranım. Benden sana zarar gelmez. Ben dünya düzeni kurulmaya başladığı andan beri vardım. Krallığıma hoş geldin. Bundan böyle benim misafirimsin. Şimdi yat ve dinlen. Sonra seninle uzun uzun konuşuruz.’ Şahmeran bunları söyledikten sonra geldiği yoldan geri gitmiş. Tahmasp, gördükleri karşısında yaşadığı dehşeti ve şaşkınlığı üzerinden atmaya çalışarak, olduğu yerde kıvrılıp uyumuş. Ertesi sabah uyandığında Şahmeran’ı karşısında mükellef bir sofranın başında otururken bulmuş.

Tahmasp'ı kahvaltıya davet etmiş Şahmeran. O ise gözlerini Şahmeran'dan alamıyormuş. Şahmeran da ona bakıyormuş, kendinden geçmiş bir halde. 'Bak Tahmasp, ben insanlığın bütün tarihini biliyorum. İstersen sana anlatayım.' demiş ve günlerce anlatmış..."

Burada verilen ifadeler göstermektedir ki Şahmeran ve Tahmasp arasında doğrudan ve yüz yüze gerçekleşen bir iletişim söz konusudur. Adı geçen iletişim en az iki kişi arasında karşılıklı olarak gerçekleştiği için de kişilerarası iletişimin varlığı dikkat çekmektedir. Bu ifadeler bize kişilerarası iletişimin; bir başka deyişle sözlü iletişimin gerçekleştiğini göstermektedir. Bunun yanında efsanenin halk arasında dünden bugüne anlatılarak günümüze ulaşmasıyla birlikte sözlü kültürün varlığına da dikkat çekmektedir.

Anlatılan efsanede bu tür örnekleri şu ifadelerde de görmek mümkündür:

"... Bir gün Tahmasp dayanamamış ve düşüncesini Şahmeran'a söylemiş. Sevdiğinin kendisinden sıkıldığını ve artık gitmek istediğini duyunca önceleri kesin bir dille reddetmiş Şahmeran. Ancak günler geçip Tahmasp'ın üzüntüsünden eriyip bittiğini görünce dayanamamış ve ona şöyle demiş: 'Ey Tahmasp, beni iyi dinle. Sözlerime iyi kulak ver. Biliyorum, gitmene izin verirsem sen de bana ihanet edeceksin ve yerimi diğer insanlara söyleyeceksin. Ancak bu topraklarda aşklar ölümsüzdür. Seni çok sevdiğimden dolayı üzülme dayanamıyorum. Bu sebeple gitmene izin veriyorum. Ancak bana bir söz vermeni istiyorum. Ne sebeple olursa olsun, başka insanlarla beraber suya girme.' Tahmasp, sevinçle Şahmeran'a sarılmış ve ona asla ihanet etmeyeceğine dair yeminler etmiş..."

Burada verilen ifadeler de göstermektedir ki Şahmeran ve Tahmasp arasında karşılıklı şekilde konuşmalar gerçekleşmektedir. Çift yönlü iletişim de denilen bu iletişim modelinin en önemli göstergesi, iletişimde geribildirim unsurunun olmasıdır. Bu ifadelerde geribildirim unsurunu, Şahmeran'ın söylediklerini dikkatlice dinleyen Tahmasp'ın onun söylediklerini kendi zihninde anlamlı hale getirmesi, söylenenleri anlaması ve anladığını göstermesi şeklinde ifade etmek mümkündür. Zira Tahmasp, Şahmeran'ın söylediklerinden yola çıkarak onun istediklerini yapacağına dair bir söz vermektedir. Başka bir ifade ile zihninde söylenenleri yorumlamakta ve karşılık olarak yeni bir eyleme geçmektedir. İletişim bağlamında ifade etmek gerekirse, kendisine gönderilen kodların çözümlemesini; yani kodaçımını yaparak, yeni bir söylemde bulunmaktadır. Bu yönüyle ilgili efsanede açık bir şekilde sözlü iletişim ve beraberinde kişilerarası iletişim denilen çift yönlü iletişim öğelerinin varlığı dikkat çekmektedir.

Adı geçen efsanede karşılıklılık esasına dayanan kişilerarası iletişimi gösteren bir diğer ifade de şöyledir:

"... Kralın kötü kalpli bir veziri varmış. Vezir her seferinde krala hastalığının tek çaresinin Şahmeran'da olduğunu söylüyormuş. Onun etinden bir parça yemesinin kralın hastalığının dermanı olacağını kralın kafasına sokmuş. Kral da Şahmeran'ın bir an önce bulunmasını emretmiş. Bütün ülkede Şahmeran aranmış. Sonunda bilge bir adam, bütün insanların gruplar halinde hamamlara ve nehirlere sokulmasını önermiş. Böylece Şahmeran'ın yerini bilen varsa, onu bulabileceklerini söylemiş..."

Bu ifadeler bize Kral ve Vezir arasında gerçekleşen iletişimi işaret etmektedir. Ayrıca Bilge adam vardır ki onun söylediklerinden yola çıkarak birtakım önlem alınmıştır. Bu durum da yine bize çift yönlü iletişimdeki geribildirim unsurunu hatırlatmaktadır. Zira onun söylediklerinden yola çıkılarak, Tahmasp'ı bulma girişimleri başlatılmıştır.

Efsanenin son bölümünde ise doğrudan Şahmeran'ın ağzından sözlere yer verildiği görülmektedir:

"... Şahmeran ve Tahmasp, kralın huzurunda karşı karşıya gelmişler. Şahmeran üzüntülü ve utanç dolu Tahmasp'a dönerek; 'Ey sevdiğim üzülme. Biliyorum ki sen bana kendi canın için ihanet etmedin; ama ben de sana dememiş miydin bu topraklarda aşklar ölümsüzdür diye. Bak şimdi anladın mı? Sen üzülme ne olur!' Tahmasp, Şahmeran'ın bu sözleri üzerine daha da utanmış. Şahmeran sözlerine şöyle devam etmiş: 'Şimdi size sırrımı vereceğim. Kim ki benim kuyruğumdan

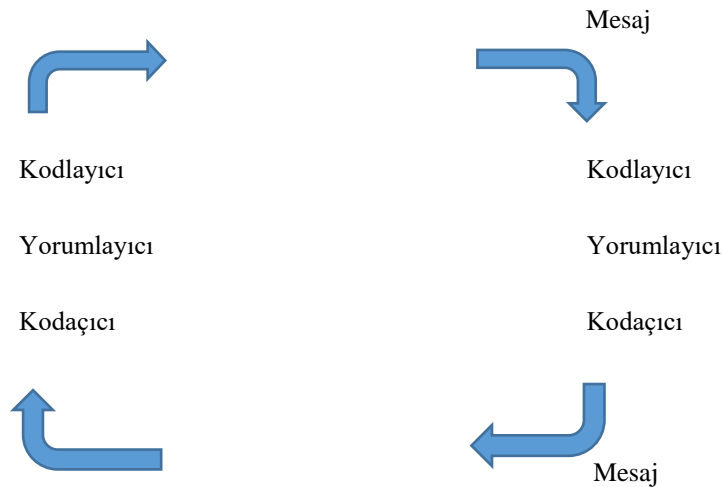
bir parça koparıp yerse o, bütün dünyanın sırrına ve gizemine vakıf olacak. Her kim ki benim kafamdan bir parça koparıp yerse o da o anda öte dünyayı boylayacak.' Şahmeran daha sözlerini tamamlamadan kötü kalpli vezir elinde kocaman kılıcı ile atılıp Şahmeran'ın bedenini iki parçaya ayırmıştır..."

Burada verilen tırnak içindeki ifadelerde Şahmeran'ın doğrudan Tahmasp ile konuştuğu ve Tahmasp'ın da konuşmanın devamında Şahmeran'a cevap verdiği anlaşılmaktadır. Böylelikle söz konu efsanede efsaneye konu olan kişilerin arasında sözlü iletişimin; yani kişilerarası iletişim gerçekleştiği görülmektedir.

Özetle yukarıda yer verilen ve halk arasında yaygın şekilde anlatılan Şahmeran efsanesinde Şahmeran ve Tahmasp arasında karşılıklı konuşmaların varlığı dikkati çekmektedir. Kral ve Vezir arasında da metin içinde tırnak içi ifadesinde yer almayan; ama ikisi arasında olduğu anlaşılan çift yönlü iletişimin gerçekleştiği görülmektedir. Zaman zaman bu kişiler arasında gerçekleşen konuşmalarda kaynak ve alıcının yer değiştirdiği de anlaşılmaktadır. Yani bazı konuşmalarda kaynak konumunda Tahmasp, alıcı konumunda Şahmeran bulunurken; bazı durumlarda da kaynak Şahmeran, alıcı Tahmasp olabilmektedir. İletişimde böyle bir duruma olanak tanıyan iletişim modeli ise çift yönlü iletişimin söz konusu olduğu kişilerarası iletişimdir.

Kişilerarası iletişim ortamında kaynak ve alıcı arasında yüz yüze gerçekleşen sözlü bir iletişim durumu bulunmaktadır. Kaynak; duygu ve düşüncelerini karşısında bulunan alıcıya birtakım semboller (burada cümleler, sesler kullanılmış) kullanarak göndermektedir. Alıcı konumundaki kişi de kaynağın gönderdiği iletileri; yani duygu ve düşünceleri, kendi zihninde birtakım anlamlandırma süreçlerinden geçirerek, ne anladığını yeniden alıcı konumundaki kişiye iletmektedir. İşte böylesi bir süreçte geribildirim denilen, gönderilen iletilerin yorumlandığını, anlamlandırıldığını gösteren durum ortaya çıkmaktadır. Böylelikle kişilerarası iletişim için gerekli ortam olan karşılıklılık esasına dayanan bir iletişim ortamı oluşmaktadır. Söz konusu iletişim ortamının varlığı ise iletişim çalışmaları kapsamında gerçekleştirilen iletişim modeli çalışmaları ile 1954 yılında Osgood ve Schramm tarafından dile getirilerek, çift yönlü iletişim modelinin temeli atılmıştır (Mc Quail ve Windahl, 1994: 26). Modelin şekilsel olarak gösterimi ise şu şekildedir:

Şekil 1: Osgood ve Schramm Modeli.

Kaynak: Mc Quail ve Windahl, 1994: 26.

İletişim kavramını “*İnsanların toplu halde yaşamaya başlamalarından itibaren, toplumsal etkileşimlerde rol oynayan sembolik mesajların karşılıklı ulaştırılmasıyla bazı anlamaları aralarında paylaşmaları süreci*” olarak tanımlayan Telman ve Ünsal (2009: 19), karşılıklılık esasına dikkat çekmişlerdir. Adı geçen paylaşım ise, insanlar arasında karşılıklı olduğundan çift yönlü iletişim ortamı varlık göstermektedir. Özetle; kaynaktan alıcıya bir mesaj iletildiğinde, alıcının mesajını anlamlandırıp, geribildirimde bulunması beklenmektedir. Alıcının kaynağın gönderdiği gerçek mesajı almasıyla iletişim gerçekleştirilmiş olur. Böylelikle çift yönlü iletişim yazılı, sözlü ya da sözsüz şekilde varlık gösterebilmektedir (Gürüz ve Temel Eğinli, 2012: 23).

İki farklı şekilde anlatılan efsanede Camısab ve Tahmasb dışında, iletişime konu olan kaynak ve alıcı isimleri aynı şekilde verilmiştir. Bir başka ifade ile Şahmeran, Kral, Vezir olduğu gibi yansıtılmıştır. Efsane sonucunda verilen bilgilerde de kısmen farklılıklar olsa da bu çalışmanın amacı efsanede adı geçen farklılıkları göstermek olmadığı, karşılıklı iletişimin ne şekilde sunulduğunu göstermek olduğu için, o farklılıklara değinilmemiştir. Her iki efsane de efsane anlatımı sırasında adı geçen kişiler arasında bir iletişim ortamının yaratıldığı detaylı şekilde anlatılmıştır. Bu da göstermektedir ki sözlü kültür unsuru olan efsanelerin, sözlü iletişimden bağımsız olmadığıdır. Sözlü kültürün bir ürünü olan efsaneler, gerek kuşaktan kuşağa aktarılması yönüyle gerekse de anlatıları içinde yer alan karşılıklı konuşmaların varlığı ile sözlü iletişime imkân tanıyarak, sözlü kültür ve sözlü iletişim arasındaki bağı güçlendirmektedir.

Sonuç

Kuşaklar boyunca dünle bugün arasında kurulan bağı bir sonucu olarak ortaya çıkan sözlü kültür unsurlarında sözlü iletişimin varlığını göstermeyi amaçlayan bu çalışmada, Mardin yöresinde sıklıkla dile getirilen Şahmeran efsanesi seçilmiştir. Bu efsane ile ilgili farklı söylemler ve anlatılar olmasına rağmen, bu çalışmada Alp’in (2017) “*Masallardan Efsanelere*” adlı kaynağında yer alan ve halk arasında anlatılan şekli olmak üzere iki anlatı üzerinden efsaneyi incelemek esas alınmıştır. Söz konusu efsane incelenirken, içerisinde nasıl bir iletişim ortamının olduğuna bakılmıştır. Bu bağlamda efsanede karşılıklılık esasına dayalı olan çift yönlü iletişim modelinin kullanıldığı görülmüştür. Bu modelde ne tür öğelerin yer aldığı ise literatüre dayandırılan bilgiler ışığında anlatılmıştır.

Sözlü kültürün önemli temsilcilerinden birisi olan efsanelerde, içinde yaşanan topluma, yöreye, bölgeye ait pek çok bilgi verilmektedir. Bu bilgiler, efsanenin kendisine konu olan olaylar örgüsü içinde anlatılmaktadır. Buna göre efsanelerde kimi zaman önemli zatlar kimi zaman da yerler ve olaylar ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada Mardin yöresinin önemli değerlerinden birisi olan Şahmeran efsanesi inceleme kapsamına alınmıştır.

Sonuç olarak yüzlerce yıl varlık gösteren sözlü kültür unsurlarının sözlü iletişimden bağımsız olmadığını söylemek mümkündür. Buna göre sözlü kültür olarak değerlendirilen efsanelerin, gerek konuşma yoluyla ağızdan ağıza aktarılarak günümüze ulaşması gerekse de efsanenin kendi anlatısı içinde de karşılıklı konuşmaların bulunması, sözlü iletişimin varlığını göstermesi bakımından değerlidir. Bu anlamda sözlü kültür ile sözlü iletişim arasında anlamlı bir harmoniden söz etmek olasıdır. Adı geçen kavram arasındaki söz konusu karşılıklı ilişki, onların hem birbirini zenginleştirmesine hem de ölümsüz olmasına yardımcı olmaktadır. Anlaşılan o ki, sözlü iletişim ve sözlü kültür sayesinde daha yüzlerce yıl, kültürel birikimler kuşaklar arasında aktarılacak ve böylelikle her iki kavramın da devamlılığı sağlanacaktır.

Her yöre tarihsel süreçte dünden bugüne pek çok kültürel değere ev sahipliği yapmıştır. Farklı yörelerde de varlığı dikkat çeken bir efsane olan Şahmeran efsanesi Mardin yöresindeki anlatım şekilleriyle kültürel mirasın bir parçası olmuştur. Bu bağlamda bu çalışmada sözlü kültür ile sözsüz iletişim arasında nasıl bir bağ kurulduğu ve kültürel değer olarak gösterilen efsaneler özelinde Şahmeran efsanesinde ne yönde bir iletişim ortamının varlık gösterdiği literatüre dayandırılarak ele alınıp, değerlendirilmiştir. Sonuç olarak adı geçen Şahmeran efsanesinde yapılan incelemeler sonucunda kişilerarası iletişimde kullanılan çift yönlü iletişim modelinin kullanıldığı görülmüştür. Bu çalışmada ilgili efsanenin iletişim boyutu incelenmeye çalışılmıştır; ancak bundan sonraki çalışmalarda farklı yönleri ele alınıp, literatüre farklı yönlerde katkı sağlanabilir.

Kaynakça

- Cüceloğlu, Doğan (1999). *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çalışır, Gülsüm (2016). İletişim Boyutuyla Efsaneler: Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir İnceleme, *Uluslararası Erzincan Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (Editör: Hüsrev Akın), Cilt: 1, 517-528, Erzincan: Erzincan Üniversitesi Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul (2000). *Aşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erdoğan, İrfan (2009). Türkiye’de İletişim Araştırmacıların Geleceği, Der. Korkmaz Alemdar, *Türkiye’de Kitle İletişimi: Dün, Bugün, Yarın*, Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayını.
- Gökçe, Orhan (2001). *İletişim Bilimine Giriş, İnsanlararası İlişkilerin Sosyolojik Bir Analizi*, 3. Basım, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gürüz, Demet ve Temel Eğinli, Ayşen (2012). *Kişilerarası İletişim, Bilgiler-Etkiler-Engeller*, 3. Basım, İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Hartley, Peter (2010). *Kişilerarası İletişim*, Ankara: İmge Kitabevi.
- İsen, Galip ve Batmaz, Veysel (2002). *Ben ve Toplum*, İstanbul: OM Yayınevi.
- Kaya, Alim (2015). İletişime Giriş: Temel Kavramlar ve Süreçler, *Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim*, Ed.: Alim Kaya, 7. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Lazar, Judith (2009). *İletişim Bilimi*, Çev.: Cengiz Anık, 2. Basım, Ankara: Vadi Yayınları.
- Mc Quail, Denis ve Windahl, Sven (1994). *Kitle İletişim Çalışmaları İçin İletişim Modelleri, Yayına*, Haz.: Banu Dağtaş, Uğur Demiray, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları No: 92.
- Mısırlı, İrfan (2007). *Genel ve Teknik İletişim*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Mutlu, Erol (1998). *İletişim Sözlüğü*, 3. Basım, Ankara: Ark Yayınları.
- Ong, Walter (2003). Sözlü ve Yazılı Kültür-Sözün Teknolojileşmesi, Çev.: Sema Postacıoğlu Banon, İstanbul: Metis Yayınları.
- Telman, Nursel ve Ünsal, Pınar (2009). *İnsan İlişkilerinde İletişim*, 2. Baskı, İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Sakaoğlu, Saim (1980). *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- Sillars, Stuart (1995). *İletişim*, Ankara: Özgün Matbaacılık.
- Uztuğ, Ferruh (2003). *Halkla İlişkiler ve İletişim*, Anadolu Üniversitesi Yayın No: 1482, Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları No: 792.
- Yıldırım, Dursun (1998). *Tarih Yazımı ve Sözlü Ortam Kaynakları, Türk Bitiği: Araştırma-İnceleme Yazıları*, Ankara: Akçay Yayınları.
- Zıllıoğlu, Merih (2003). *İletişim Nedir?*, İstanbul: Cem Yayınevi.

İnternet Kaynakları

- Alp, M. (2017). Efsanelerden Masallara Mardin, <https://www.avrupa.info.tr/tr/node/6916>, Erişim Tarihi: 18 Mart 2018.
- Aslan, F. (2012). “Halkbilimsel Bir Terim Olarak ‘Efsane’ Üzerine Bazı Dikkatler”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 23, Güz 2012, s. 81-90. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt5/cilt5sayi23_pdf/aslan_ferhatx.pdf , Erişim Tarihi: 1 Kasım 2018.
- Çubukçu, Hatice (2006). “Kişilerarası İletişimde Devingenlik: Yeni Bir İletişim Modeline Doğru”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 23, Sayı: 1S, 2006: 75-87, <http://www.arastirmax.com/system/files/dergiler/263/makaleler/23/1/arastirmax-kisilerarasi-iletisimde-devingenlik-yeni-bir-iletisim-modeline-dogru.pdf> Erişim Tarihi: 1 Kasım 2018.
- Goody, Jack (2009). “Sözlü Kültür”, Milli Folklor Dergisi, Yıl: 21, Sayı: 83. <http://www.millifolklor.com>, Erişim Tarihi: 20 Mart 2018.
- Türk Dil Kurumu, (2018). http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.57398f041545c3.14947353, Erişim Tarihi: 1 Kasım 2018.